

תוכן העניינים

יא	פתח דבר
1	מבוא: משבר המודרניות והדמוקרטיה הליברלית בת זמננו
	חלק א
	רציונליזם וליברליזם
9	פרק ראשון: התשתית הרציונלית ומגמות הדיון
17	פרק שני: ראשיתה של המחשבה הביקורתית
17	א. מישל דה מונטיין: גבולותיו הסקפטיים של הרציונליזם
23	ב. תומס הובס: תחילתו של הדיון הפילוסופי-הפוליטי במודרניות
26	1. לידתה של דיסציפלינה
	ג. ג'מבטיסטה ויקו: בין אי-רציונליות לאנטי-רציונליות –
33	המתודה כגורם בהתהוות חברתית, פוליטית ותרבותית
36	1. שפה כנקודת מוצא אנליטית
39	2. 'עקרונות'
46	3. השפעתו של ויקו
52	4. בין ויקו להברמס
56	ד. ג'ון לוק: אקטיביזציה של מושג הדעת
64	ה. הנחות יסוד לדיון פילוסופי במודרניות
65	1. דיוויד יום
68	2. יורגן הברמס
	חלק ב
	התאוריה של פעולה קומוניקטיבית
73	פרק שלישי: בידול רציונלי, סולידריות קהילתית ומודרניות
	א. הבעייתיות המתודולוגית ואתגר התאורטיזציה של הביקורת
73	החברתית

- 79 ב. ה'השכלה' וביקורת המודרניות כמסקנה פילוסופית-היסטורית
- 89 ג. בין תאוריה של ידע ותאוריה חברתית
- 98 ד. רקונסטרוקציה רציונלית כפרדיגמה ביקורתית
- 102 ה. המסקנה הנורמטיבית של הביקורת החברתית
- 106 ו. תפיסות רציונליות והגדרת ה'פוליטי' – בין רולס להברמס
- 113 פרק רביעי: סולידריות קהילתית ופעולה קומוניקטיבית**
- 113 א. רדוקטיביזם מישוגי
- 115 ב. מושג ה-lifeworld ומגבלותיה של הגישה הפנומנולוגית
- ג. מַעֲבָךְ לקומוניקציה – שפה וקהילתיות: לקראת הגדרה
- 121 'אוניברסלית' של מושג ה-lifeworld
- ד. 'אפוריות של מודרניזציה חברתית' – ה'מרקסיזם המערבי'
- 129 והתאוריה של מקס ובר
- ה. סולידריות קהילתית ופעולה קומוניקטיבית מול הגדרת
- 137 הלגיטימיות הפוליטית כ'טוב משותף' (common good)
- 144 פרק חמישי: תרומתה של המחשבה הביקורתית לתאוריה הפוליטית**
- 144 א. ביקורת ה'פוסטמודרניזם'
- 149 ב. מושג המודרניות והקשריו הפילוסופיים-היסטוריים
- 154 ג. הדינמיקה ההתפתחותית של 'מגמת הערעור'
- ד. ביקורת המודרניות של פוקו: הוראה אינדוקטיבית של
- 157 חקר מקרה תאורטי
- פרק שישי: מוקדי קונפליקט חברתיים – ציבוריות אוטונומית**
- 172 ושאלת הקונצנזוס**
- 172 א. בין מינימליזם פוליטי למדינת רווחה
- 179 ב. בעקבות אובדן התכנים הקומוניקטיביים
- 187 ג. מדינת הלאום והחיפוש אחר לכידות וקונצנזוס
- פרק שביעי: התאוריה של פעולה קומוניקטיבית ותהליכי**
- 197 בנייה דמוקרטית – תפיסת הפוליטיקה אצל הברמס**
- 197 א. הביקורת כנדבך תאורטי
- 202 ב. התמרה מבנית של המרחב הציבורי – לקראת 'דמוקרטיה שיח'
- 205 ג. פוליטיקה של שיקול דעת ציבורי
- 211 ד. המחשבה הביקורתית – לקראת תאורטיזציה פוליטית חדשה?

220	סוף דבר : תקוות הנאורות
230	א. מדינת הלאום ותהליכי הגלובליזציה
231	ב. תהליכי בנייה דמוקרטית ומדינת הרווחה
232	ג. קהילתיות פוליטית מול זהויות שונות של קהילות
234	ביבליוגרפיה
255	מפתח

פתח דבר

יורגן הברמס הוא אינטלקטואל פורה שחדות מחשבתו הביקורתית ניכרת בכתביו הרבת-חזומיים הרבים. משום כך נוח אולי להציג את עבודתו כמחשבה שנויה במחלוקת שטיבה הפילוסופי-תאורטי אינו ברור דיו. מלאכה לא קלה צפויה אפוא למבקש לבחון את הגותו של הברמס כמסכת פילוסופית שיטתית המעמידה מתוכה תאוריה חברתית-פוליטית סדורה. קושי זה משתקף בתגובות הביקורתיות כלפיה על פי שיוכו לחוג שיח דיסציפלינרי, לאסכולה או להשקפה פוליטית, וגם בדיון הפילוסופי בהגותו. אכן, טיב היחסים בין הביקורת החברתית והמתודה הפילוסופית במחשבתו לא תמיד ברור, ושני היבטים אלה מתרוצצים בקרבה ולעתים אף משמשים בה בערכוביה. המתח הפנימי הזה בהגותו של הברמס נובע מאיכויותיה המקוריות התורמות להפריית השיח הפילוסופי על המודרניות, אבל יש בו בעייתיות שההתמודדות עמה היא מאתגריו של ספר זה.

תכניו של הספר מעוגנים בשלוש הנחות יסוד מחקריות: א. הבהרת קווי המתאר של הגותו של הברמס וסלילת דרך להיכרות שיטתית עם כתביו; ב. הגדרה מתודולוגית של המכנה המשותף לרבדים השונים של מחשבתו כבסיס למתווה פרשני נהיר וגם כבסיס לביקורת; ג. בחינת המתווה הפרשני הזה בתפיסתו של הברמס את ה'רציונליזם המודרני' מבעד להשלכות החברתיות ולהקשרים הפוליטיים. גישה זו חייבה ניתוח שיטתי של כתביו הפילוסופיים התאורטיים, ויתרונה בכך שהיא מאירה שני מוקדי תוכן מרכזיים בשיח הפילוסופי על המודרניות שהברמס מבקש להורות על תלותם ההדדית: **המחשבה הביקורתית והתאוריה הפוליטית**. הספר דן בשני אלה כיעד פילוסופי המגדיר את אתגריה המרכזיים של 'התאוריה של פעולה קומוניקטיבית' – עבודתו המרכזית והמקיפה ביותר. הואיל ומדובר במחשבה המתייחסת למגוון רחב של סוגיות חברתיות-פוליטיות ונושאים עיוניים ופילוסופיים, חשובה ביותר ההבחנה בין הברמס הפילוסוף התאורטיקן, אשר מציע פרדיגמה חדשה לחקירת המודרניות ומשבריה מתוך יסודותיה החברתיים של הדמוקרטיה הליברלית, ובין הברמס האינטלקטואל הפעיל, מבקרה של המציאות החברתית. ראיית הדברים כך קבעה את מבנה הספר ופרקיו: החלק הראשון – **רציונליזם וליברליזם** – סוקר כמה מן המגמות הפילוסופיות שמשקלן ניכר במחשבתו של הברמס בהקשרים של הדיון

על 'רציונליזם' ו'מודרניות'. החלק השני – **התאוריה של פעולה קומוניקטיבית** – עוסק בניתוח ביקורתי של 'תאוריית הפעולה הקומוניקטיבית' תוך התייחסות לבעייתיות של סולידריות קהילתית ואינטגרציה חברתית מבעד לתהליכים רב-ממדיים של פיתוח דמוקרטי.

הספר מציג אפוא את הגותו של הברמס לאור מוטיב מרכזי והוא משבר המודרניות. הברמס מזהה את חולשותיה של הדמוקרטיה המערבית עם הממד החברתי מבעד לנטיות התנוונותה של האזרחות האקטיבית, שהיא תנאי לקיומה של קהילייה פוליטית דמוקרטית איתנה. הוא מתריע מפני היעלמות המרחב הציבורי האוטונומי תחת כוחם הגדל של ארגונים ותאגידים כלכליים גדולים, אשר מנווטים את העוצמה הפוליטית ומגדירים מחדש את האינטרס הציבורי על פי האינטרסים הפרטיקולריים שלהם, תוך סילוף מהותה האמתית של החברה האזרחית. טווח ההשפעה הפוליטית של יחידים ומגזרים שלמים כגורם בולם ומשכך קונפליקטים בין-תרבותיים, בין-קהילתיים ואחרים הולך ומצטמצם במסווה רעיוני המעניק לגיטימיות מוסרית מדומה של ליברליזם. נטייה זו של העולם המודרני מזינה תהליך של פיצול חברתי ואובדן הסולידריות החיונית ליצירת הסכמיות שביסוד הלגיטימיות של המשטר הדמוקרטי. הספר מציג את ה'פרויקט' של הברמס כמחשבה ביקורתית שהרלוונטיות שלה לדיון העכשווי בעולמן החברתי של הדמוקרטיות המערביות בולטת במיוחד בשל היענותה לאתגרים הרבים שמציבה ההשתנות המהירה של העולם מאז המחצית השנייה של המאה העשרים.

הספר רואה אור בתמיכת הקרן הלאומית למדע ובסיוע המכללה האקדמית של תל-אביב-יפו ומכון ון ליר בירושלים. בכבוד והוקרה אני מציין את מכון ון ליר בירושלים ואת העומדים בראשו בעבר ובהווה, על שנים רבות של אכסניית מחקר בספרייה ובאוצרותיה ובכל עזרה אפשרית שהועמדה לרשותי. תודה לראש המכון פרופ' גבריאל מוצקין על הסיוע לו זכיתי בהוצאה לאור של הספר; למנהל המכון, שמעון אלון – תודתי העמוקה על היחס הלבבי ועל העזרה בכל עת באדיבות מרובה ובמאור פנים. כאן המקום להודות לכל מי שטרחו עמי, בהוצאת מאגנס, על נוסחם הבהיר של הדברים – בעריכה ובהגהה ובהתקנה לדפוס. תודה לנועם לסטר על מלאכת מחשבת של עריכת לשון ועל עבודה יסודית ומעמיקה בהקפדת קלה כבחמורה, בניסוח הדברים הרהוט ובעריכתם הנאה. תודתי למרכזת המערכת של הוצאת מאגנס, ד"ר אילנה שמיר, על ההנחיה המסורה ועל הליוי המקצועי בעריכה ובהדרכה פרטנית, אשר סייעה לי בעיצוב פרקי הספר ובהבהרת תכניו. לחי צבר, מנהלה הכללי של הוצאת מאגנס, על יחסו האדיב, על העזרה ועל האהדה הרבה, על ההבנה וההתחשבות – תודה

פתח דבר יג

מקרב לב. אני מודה לרם גולדברג, מנהל ההפקה של הוצאת מאגנס, על הסיוע האדיב בתהליך המורכב של התקנת הדברים לדפוס.

תודה מיוחדת מקרב לב לפרופ' פול מנדס פלור, מורה חבר וידיד נפש, על שלא חסך בכל עזרה אפשרית על כל צעד ושעל באהבה רבה ובמסירות אין קץ. לו אני חב חוב גדול. אני מודה למורי ד"ר בריאן קני-פז על שנות הדרכה נאמנה בעבודת הדוקטור שכתבתי באוניברסיטה העברית – ראשיתו המחקרית של הספר. תודה לידידי פרופ' כריסטוף שמיט, על הארת דברים מלומדה בשיחותינו הרבות ובדיוני קבוצת המחקר. לפרופ' נעמי חזן – דקן בית הספר לממשל וחברה במכללה האקדמית של תל-אביב-יפו, על התמיכה ועל העידוד לאורך כל הדרך, תודה מקרב לב. יבואו על הברכה ויוכללו בתודות רבים וטובים, ידידים ועמיתים במחקר ובהוראה, שתקצר היריעה מלפרט את כולם. כאן המקום להודות לתלמידיי היקרים אשר בדיוני הסמינרים והשיעורים היו לי מקור פורה של השראה והעשרה.

ואחרונים חביבים, רעייתי אהובתי לורן ובנינו היקרים והאהובים – יואל, איל ועודד – להם מוקדש ספר זה המואר באהבתם.

מתן אורם

ירושלים,

ערה"ש תשע"א